

در سال ۱۹۰۴، وزیر آموزش همگانی فرانسه، از روان‌شناس فرانسوی **آلفرد بینه** و گروهی از همکارانش خواست تا به ایجاد روش‌هایی اقدام کنند که نشان دهد، کدام دسته از دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی در معرض ناکامی تحصیلی و نیازمند توجه فراوان‌اند؟، نتیجه‌ی تلاش‌های این افراد، به پایه‌ریزی آزمون‌های هوش انجامید و مفهوم بهره‌ی هوشی (IQ) به صورت گسترده‌ای گسترش یافت. طبق تعاریف سنتی، هوش نوعی توانایی شناختی واحد است که افراد با آن متولد می‌شوند. این توانایی به‌وسیله‌ی تست‌های کوتاه پاسخ به‌آسانی اندازه‌گیری می‌شود [www.thirteen.org].

تقریباً هشتاد سال بعد، **هوارد گاردنر** در مخالفت با نظریه‌ی سنجش هوش، با بیان این مطلب که در فرهنگ ما هوش به‌درستی تعریف نشده است، در کتاب خود با عنوان **حالات روحی (۱۹۸۳)**، به وجود حداقل هفت هوش اصلی اشاره کرد، وی بعدها هوش‌های هشتم و نهم را نیز به این مجموعه افزوده است [گاردنر، ۱۹۹۹].

انواع هوش

۱. **هوش زبانی / کلامی**: هوش کلامی عبارت است از توانایی کاربرد مؤثر زبان مادری و احتمالاً سایر زبان‌ها به‌صورت شفاهی یا نوشتاری. افراد با هوش زبانی تمایل دارند به‌وسیله‌ی کلمات تفکر کنند. آن‌ها مهارت‌های پیشرفته‌ی شنوایی دارند و غالباً می‌خوانند یا می‌نویسند.

۲. **هوش منطقی / ریاضی**: شامل توانایی کشف الگوها، دلایل قیاسی و تفکر منطقی است. فرد دارای هوش منطقی/ریاضی، قادر است زنجیره‌ای از دلایل را بسیار ماهرانه دنبال کند.

۳. **هوش فضایی / دیداری**: این توانایی به فرد امکان خلق ماهرانه‌ی تصاویر ذهنی به‌منظور حل مشکلات را می‌دهد.

۴. **هوش بدنی / جنبشی**: عبارت است از استفاده از بدن و سیستم‌های ادراکی و مکانیکی مغز در حل مسائل، و شامل توانایی فهم دنیا از طریق بدن-چنین افرادی می‌توانند از بدنشان به روش‌های خیلی ماهرانه برای دست‌یابی به اهداف برتر استفاده کنند. آن‌ها مهارت‌های حرکتی خوبی در انگشت‌ها و دست و کنترل حرکات دارند.

۵. **هوش میان‌فردی (درک اجتماعی)**: شامل توانایی فهم و درک تفاوت میان روحیات، احساس، هیجانات و فهم افراد است. توانایی برقراری

ارتباط و تعامل با سایر افراد و گروه‌ها را هوش میان‌فردی گویند. تمامی اشخاصی که به نوعی با دیگران سروکار دارند، باید به‌قدر کافی از این هوش برخوردار باشند.

۶. **هوش درون‌فردی (ادراک درونی)**: عبارت است از توانایی فهم و بیان کردن احساسات درونی. دانستن این که چه

کلید واژه‌ها: هوش تخصصی، گاردنر، هوش عمومی، دینی و قرآن دبیرستان.

استفاده از هوش‌های چندگانه در تدریس دینی و قرآن

فاطمه آذرفر
دبیر دینی و قرآن

پاسخ جدید به سئوالات قدیمی

کسی هستید، چه کارهایی می‌توانید انجام دهید و داشتن بصیرت نسبت به احساسات خود در همان لحظه‌ای که روی می‌دهد. افراد با هوش درون فردی غالباً با فردیت خود سروکار دارند.

۷. **هوش موسیقایی:** این توانایی، استفاده از صدا در وسیع‌ترین حوزه را ممکن می‌سازد. افرادی با هوش موزیکال، چارچوبی از درک و شنیدن تُن و ریتم و طرح‌های موزیکال، زیر و بم صدا و آهنگ را دارند. آن‌ها قادرند از طریق موسیقی هیجانات خود را بیان کنند و فکر کنند.

۸. **هوش طبیعت‌گرا (هوش محیطی):** توانایی فهم نمادهای طبیعی و احترام و حساسیت نسبت به توازنی که به امکان ادامه‌ی زندگی را می‌دهد. توانایی تشخیص و طبقه‌بندی و تمایز انواع گوناگون پدیده‌های طبیعی (نظیر گیاهان، جانوران، سنگ‌ها، ابرها و صخره‌ها)

[www.findarticles.com]

۹. **هوش وجودگرایانه**

(بنیادگرایانه): هوراد گاردنر به‌تازگی از احتمال وجود هوش

نهم تحت عنوان «توجهی به مسائل غایی انسان»

نام می‌برد و آن را این‌گونه بیان می‌کند:

توانایی موقعیت‌گزینی بادر نظر گرفتن

مشخصه‌های وجودی انسان

به‌عنوان معنای زندگی،

معنای مرگ، سرنوشت

نهایی جهان مادی

و معنوی، تجربیات عمیق عشق به دیگری و غوطه‌ور شدن در آثار هنری [Gardner, ۱۹۹۹: ۶۰].

بر طبق نظر گاردنر، هوش نوعی توانایی خلق محصول مؤثر یا پیشنهاد خدمتی بالارزش در یک فرهنگ است؛ مجموعه‌ای از مهارت‌ها که باعث می‌شود فرد مشکلاتش را در زندگی حل کند و عامل بالقوه‌ای به‌منظور پیدا کردن راه‌حل‌های خلاق برای حل مشکلات که دانش جدید را به‌وجود می‌آورد [www.thirteen.org]

در روش سنتی، معلمان موضوع واحدی را به همه‌ی دانش‌آموزان آموزش می‌دادند. اما در فنون هوش‌های چندگانه، آموزش و ارزیابی معلمان مبنی بر نقاط قوت و ضعف هوش فردی است. به اعتقاد گاردنر، نظریه‌ی بهره‌ی هوشی که برای پیش‌بینی چگونگی وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان مطرح شد، از طریق آزمون‌های هوش و استعداد، به‌سنجش توانمندی‌های کلامی، منطقی ریاضی و گاه فضایی افراد می‌پردازد. دلیل قدرت پیش‌بینی این آزمون‌ها این است که مدارس به‌طور سنتی بر مهارت‌های زبانی و ریاضی، یعنی همان چیزی که آزمون‌ها می‌سنجند تأکید می‌کنند، اما این آزمون‌ها هیچ نشانه‌ای از چگونگی سایر استعدادهای فرد به‌دست نمی‌دهند. مثلاً مشخص نمی‌کنند فرد تا چه اندازه ذوق هنری دارد، خلاق است، تعهد شهروندی دارد و خود را به رعایت اصول اخلاقی ملزم می‌داند و شانس موفقیت وی در زندگی شخصی و حرفه‌ای‌اش چگونه است [www.thirteen.org]

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
برای تبیین جایگاه
گناهکاران و

نیکوکاران از آهنگ‌هایی
متناسب با وضعیت آنان
استفاده‌شود

تدریس بخش‌هایی از کتاب دینی و قرآن متوسطه، به شیوه‌ی هوش‌های چندگانه

تفاوت نظریه‌های سنتی هوش با نظریه هوش‌های چندگانه

دیدگاه سنتی هوش	دیدگاه نظریه هوش چندگانه
هوش به وسیله‌ی همان تست‌های کوتاه پاسخ قابل اندازه‌گیری است.	ارزیابی هوش چندگانه‌ی فردی می‌تواند یادگیری سبک‌های حل مشکل را پرورش دهد. تست‌های کوتاه پاسخ استفاده نمی‌شوند، زیرا فهم عمیق با نظم را اندازه‌گیری نمی‌کنند، بلکه فقط مهارت‌های حافظه و عملکرد خوب فرد را در آزمون‌های کوتاه پاسخ اندازه می‌گیرند.
افراد با مقدار هوش معینی متولد می‌شوند.	ابنای بشر همه‌ی انواع هوش را دارند، اما هر فردی، ترکیب یا نیم‌رخ واحدی دارد.
سطح هوش در طول دوران زندگی تغییر نمی‌کند.	ما می‌توانیم هر یک از هوش‌ها را بهبود بخشیم؛ گرچه بعضی افراد در یک سطح هوش، بیش‌تر از سطوح دیگر پیشرفت می‌کنند.
هوش شامل توانایی استفاده از منطق و زبان است.	انواع متعددی از هوش وجود دارد که بازتابی از روش‌های متفاوت فعل و انفعال با دنیاست.
معلمان باید موضوع را به گونه‌ی واحدی به همه آموزش دهند.	در فنون هوش‌های چندگانه معلمان بر طبق نقاط قوت و ضعف هوش‌های فردی، به صورت متفاوت آموزش می‌دهند و ارزیابی می‌کنند.
معلمان باید موضوع را به صورت یگانه ارزیابی کنند.	ساختار فعالیت‌های آموزشی معلمان در اطراف یک موضوع، با سؤالات و موضوعات مرتبط با راهبردهای پیشرفته‌ای است که به دانش‌آموزان اجازه می‌دهد دانسته‌هایشان را به روش‌های چندگانه شرح دهند.
متأسفانه استفاده از آزمون‌های هوش در مدارس، غالباً باعث می‌شود به دانش‌آموزان برچسب زده شود.	به دانش‌آموزان برچسب زده نمی‌شود، بلکه شناسایی نیم‌رخ هوشی فرد به او کمک می‌کند تا درک بهتری از دنیا داشته باشد و از آن برای پرورش هوش‌های دیگر خود استفاده کند.

جدول فعالیت‌ها برای هوش‌های چندگانه

<ul style="list-style-type: none"> ● در شرح دادن‌ها از قصه‌گویی استفاده کنید. ● از ضبط صوت استفاده کنید. ● روش افکار بکر را به کار گیرید. ● یک مناظره درباره‌ی موضوع ترتیب دهید. ● شعر، افسانه، شرح نمایش‌نامه‌ی کوتاه یا عناوین خبری درباره‌ی موضوع بنویسید. ● یک نمایش‌نامه‌ی رادیویی درباره‌ی آن خلق کنید. ● یک مصاحبه درباره‌ی آن ترتیب دهید. 	<p>۱ هوش زبانی / کلامی</p>
<ul style="list-style-type: none"> ● رسش‌های سقراط‌گونه طرح کنید. ● طبقه‌بندی و رده‌بندی کنید. ● به فرمول‌های ریاضی برگردانید. ● یک آزمایش تجربی درباره‌ی آن طرح یا هدایت کنید. ● یک ترکیب منطقی را اثبات کنید. ● الگوها یا تشابهات در آن را شرح دهید. ● دیگر انتخاب‌های خودتان را به کار گیرید. 	<p>۲ هوش منطقی / ریاضی</p>
<ul style="list-style-type: none"> ● از تجسم استفاده کنید. ● علامات رنگی به کار ببرید. ● از جدول، نقشه و دسته‌بندی و نمودار استفاده کنید. ● نوار ویدئو، اسلاید و آلبوم عکس خلق کنید. ● یک اثر هنری خلق کنید و شرح دهید. ● برای شرح موضوع، یک تابلو با کارت بازی خلق کنید. ● همراه با کشیدن، نقاشی کردن، خلاصه کردن یا مجسمه‌سازی، موضوع را شرح دهید. 	<p>۳ هوش دیداری / فضایی</p>
<ul style="list-style-type: none"> ● چیزی برای لمس کردن در دستان خود نگه دارید. ● از نمایش‌های کلاسی استفاده کنید. ● دانش‌آموزان باید با بدن خود به درس واکنش نشان دهند. ● دانش‌آموزان باید از بدن خود برای یادگیری استفاده کنند. ● دانش‌آموزان باید در حال حرکت مطالب را بیاموزند. 	<p>۴ هوش جسمی / حرکتی بدنی / جنبشی</p>

هوش میان فردی

۵

- در میان گذاشتن درک اجتماعی مسائل را با هم کلاسی‌ها در میان بگذارید.
- شبیه‌سازی کنید (مثلاً لباس‌های یک دوره‌ی تاریخی را بپوشید).
- یک همایش یا نشست را در ارتباط با موضوع اداره کنید.
- عمداً از مهارت‌های اجتماعی برای یادگیری درباره‌ی آن مطلب استفاده کنید.
- در یک پروژه‌ی خدماتی مشارکت کنید.
- به کسی آموزش دهید.
- ارسال و دریافت بازخورد در استفاده از فناوری را تمرین کنید.

هوش درون فردی ادراک درونی

۶

- بزرگترین سؤالی که دانش‌آموزان درون‌گرا همواره از خود می‌پرسند، این است که این مطلب در زندگی به چه کار من می‌آید؟ یکی از وظایف معلمان این است که میان مطالبی که به دانش‌آموزان می‌دهند و زندگی واقعی آنان، ارتباط برقرار کنند.
- لحظه‌های عاطفی ایجاد کنید.
- ساعت آزاد در نظر بگیرید.
- خصوصیتی را که دارا هستید و در موفقیت کامل به شما کمک می‌کنند، شرح دهید.
- هدف‌گذاری کنید یا هدفی را دنبال کنید.
- یکی از ارزش‌های فردی خود را درباره‌ی موضوع مورد نظر شرح دهید.
- در یک دفتر یادداشت درباره‌ی آن بنویسید.
- کارتان را درباره‌ی آن ارزیابی کنید.

هوش موسیقایی

۷

- با ساز و موسیقی مناسب هر موضوعی را اجرا کنید.
- شعر یا آوازی را که مطلب شرح می‌دهد، بخوانید.
- توضیح دهید که چگونه موسیقی سرود با مطلب مورد نظر شبیه است.
- یک جمله‌ی موزون از مفاهیم اصلی بسازید.

هوش طبیعی/طبیعت‌گرا

۸

هوش محیطی

- یک دفترچه از مشاهدات خلق کنید.
- تغییرات در منطقه یا محیط جهانی را توصیف کنید.
- از حیوانات حیات وحش- حیوانات، حیات وحش، باغ‌ها یا پارک‌ها مراقبت کنید.
- از دوربین، تلسکوپ، میکروسکوپ یا ذره‌بین استفاده کنید.
- از موضوعات طبیعی عکس بگیرید یا طرح بکشید.

هوش وجودگرایانه بنیادگرایانه

۹

- در مورد مبدا بحث کنید.
- در مورد معاد صحبت کنید.
- درباره مرگ مناظره کنید.
- سرنوشت جهان قبل از خلقت و بعد از خلقت می‌توان بحث کرد.
- عشق به دیگران را آموزش دهید.
- دوست داشتن را درباره آثار هنری، خدمت به دیگران... فعالیت کرد.

طبق تعاریف سنتی، هوش نوعی توانایی شناختی واحد است که افراد با آن متولد می‌شوند

- شاخه‌ی یک مسئولیت را بنویسد (درس ۱۰، ص ۱۵۵ و ۱۵۶).
- معلم از دانش آموز بخواهد که در خیال خودش به عصر اموی برگردد و آن را توصیف کند (درس ۷، ص ۱۱۳).
- معلم هفت رهنمود قرآن و پیامبر را درباره‌ی جانشینی علی (ع) و فرزندانش با هفت شهر عشق یا آسمان تطبیق دهد (درس ۶، ص ۸۳ تا ۹۰).

۴. هوش حرکتی-جسمانی

- معلم از دانش آموزان بخواهد اگر توضیحات او را در باب رابطه‌ی احکام اسلام و حکومت فهمیده‌اند، گوششان را با دست بگیرند و اگر نفهمیده‌اند، دست روی بینی بگذارند (درس ۵، ص ۷۰).
- معلم از دانش آموزان بخواهد، صفحه‌های ۵۵ و ۵۶ را بصورت نمایش اجرا کنند (درس چهارم).
- معلم از دانش آموز بخواهد در قالب یک پانتومیم نقش مادری را توضیح دهد (درس ۱۴، ص ۲۱۰ و درس ۱۶ ص ۲۳۵).
- معلم برای تفهیم هدایت کرات، یک دست خود را با مچ بسته ثابت نگاه دارد و با مچ بسته‌ی دست دیگر، آن را دور بزند (درس دوم، ص ۱۸).
- معلم نیاز به آرامش را با نشستن روی صندلی یا کشیدن نفس عمیق نشان دهد (درس اول، ص ۱۰).

۵. هوش میان فردی

- معلم چند گروه تشکیل دهد و از هر گروه بخواهد دستگاه‌های متفاوت بدن را ارزیابی کنند (درس اول، ص ۲۱ و ۲۲).

۱. هوش کلامی - زبانی

- دانش آموز توضیح می‌دهد که کشف راه درست زندگی، جامع همه‌ی نیازهای بنیادین انسان است (درس اول، ص ۱۱).
- دانش آموز صفحه‌ی ۳۲ کتاب را مطالعه کند، مفهوم فطرت را توضیح دهد و ویژگی‌های آن را برشمارد (درس سوم، ص ۳۲).
- معلم مفهوم ولایت معنوی را برای دانش آموزان تشریح کند (درس ۵، ص ۷۴ و ۷۵)؛ داستان سرایی.
- دانش آموز ترجمه‌ی آیات را در برگه‌ای بنویسد (درس هشتم، ص ۱۱۸ و ۱۱۹).
- معلم از دانش آموز بخواهد موارد خواسته شده در بخش تفکر در آیات را انجام دهد و در برگه‌ای وارد کند (درس ۱۴، ص ۲۱۰).

۲. هوش ریاضی - منطقی

- معلم از دانش آموز بخواهد درباره‌ی هدایت دانه‌ی گندم یا پیله‌ی ابریشم فکر کند (درس دوم، ص ۱۱۹).
- معلم از دانش آموز بخواهد درباره‌ی رابطه‌ی سند و مدعا چند مثال بیاورد (درس چهارم، ص ۵۳)؛
- معلم این سؤال را مطرح می‌کند که: آیا لازم است راه انبیا پس از مرگ آنان ادامه یابد؟ و از دانش آموزان بخواهد شقوق پیامدهای تداوم یا عدم تداوم را بیان کنند (درس ششم، ص ۸۱).
- معلم چند حادثه‌ی تاریخی را توضیح دهد و از دانش آموزان بخواهد نتایجی که از آن می‌گیرند، بیان کنند (درس هفتم، ص ۱۰۸).
- معلم درباره‌ی نقش‌های احتمالی مرد در خانه نظرات دانش آموزان را جویا شود (درس شانزدهم، ص ۲۳۱-۲۳۳).

۳. هوش مکانی (دیداری-فضایی)

- معلم از دانش آموزان بخواهد تصویری ذهنی از همسر آینده‌ی خود و نوع روابط ترسیم کند و آن را توضیح دهد (درس‌های پانزدهم، شانزدهم و هفدهم).
- معلم از دانش آموز بخواهد با گچ‌های رنگی تفکیک صفحه‌ی ۱۷۷ را انجام دهد (درس ۱۲)؛ یک طرف فرمان، یک طرف علت.
- درختی تحت عنوان مسئولیت‌های منتظر ترسیم کند و بر هر

در فنون هوش‌های چندگانه، آموزش و ارزیابی معلمان مبنی بر نقاط قوت و ضعف هوش فردی است

۷. هوش موسیقایی

- معلم آیات را از طریق ضبط صوت پخش کند و دانش‌آموزان گوش می‌دهند (درس هشتم، ص ۸۷).
- نیمی از کلاس یک‌صدا بخوانند «کار» و نیمی دیگر تکرار کنند «گوهر زندگی» (درس پانزدهم، ص ۱۶۹).
- آهنگی مناسب با کار و تلاش در کلاس پخش شود (درس پانزدهم).
- برای تبیین جایگاه گناهکاران و نیکوکاران از آهنگ‌هایی متناسب با وضعیت آنان استفاده شود (درس نهم، ص ۹۶ تا ۹۹).
- دانش‌آموز شعر «طفیل هستی عشق‌اند آدمی و پری ارادتی بنما تا سعادت بیبری» را با آهنگی زیبا و جذاب بخواند (درس یازدهم، ص ۱۲۳).

۸. هوش طبیعت‌گرا

- معلم برای تصویرسازی از بهشت، دانش‌آموزان را به بوستانی زیبا ببرد (درس نهم، ص ۹۹).
- معلم، برای توضیح پدیده‌ی مرگ از درختی در بیرون کلاس که در حال برگ‌ریزی است بهره بگیرد (درس ۵، ص ۵۸ و ۵۹).
- معلم دانش‌آموزان را به محیطی باز با افق‌های دور برای یافتن جایگاه خود در هستی ببرد (درس سوم، ص ۳۷).
- معلم حیوانی را به کلاس بیاورد و ویژگی‌های مجموعه‌ی منظم را در آن نشان دهد (درس اول، ص ۱۴).
- معلم زیبایی‌های متفاوت مظاهر طبیعت را به دانش‌آموز نشان دهد (مانند ستارگان شب، درخت بید مجنون و...) تا ببیند که طبیعت خدا زیبا و آراسته است (درس دوازدهم، ص ۱۳۵).

پی‌نوشت

*خراسان رضوی

منابع

1. The Disciplined Mind: What All Students Should Understand Published by Simon & Schuster | Published in 1999.
2. http://www.thirteen.org/edonline/concept2class/mi/index_sub1.htm
3. http://www.findarticles.com/p/articles/mi_qa3673/is_200310/ai_n9332061/pgl

- معلم، دانش‌آموزی را پای تخته بیاورد تا روزنه‌های خطا را برای دوستانش تشریح کند (درس چهارم، ص ۴۶ تا ۴۸).
- دو گروه در قالب کسانی که مرگ را پایان زندگی می‌دانند و گروهی که این‌گونه نمی‌اندیشند و پیامدهای آن را برمی‌شمارند، به مباحثه بپردازند (درس پنجم، ص ۵۹ تا ۶۳).
- دو دانش‌آموز یا دو گروه باهم همکاری کنند و یکی ویژگی‌های برزخ، و دیگری سخنی از پیشوایان دین را در همان‌باره بیاورد (درس هفتم، ص ۸۱ تا ۸۳).
- دو گروه تشکیل شود و هر کدام جایگاه نیکوکاران و بدکاران را شبیه‌سازی کنند (درس نهم، ص ۹۶ تا ۹۹).

۶. هوش درون فردی

- معلم بعد از توضیح دقیق واژه‌ی «توکل» از دانش‌آموزان بخواهد مدتی در خود تأمل کنند که متوکل واقعی هستند یا خیر (درس دهم، ص ۱۱۱).
- معلم نقش محبت را در زندگی واقعی تشریح کند و مثال‌های ملموسی از دانش‌آموزان بخواهد (درس یازدهم، ص ۱۲۲ و ۱۲۳).
- معلم از دانش‌آموزان بخواهد، صفحه‌ی ۱۴۰ کتاب (پوشش‌های موجود) را بررسی کنند (درس دوازدهم).
- معلم ابتدا از دانش‌آموزان بخواهد شغل مورد علاقه‌ی خود را بیان کنند. سپس از آن‌ها بپرسد: آیا آن شغل با پوشش اسلامی منافات دارد؟ (درس سیزدهم، ص ۱۵۰ - بررسی).
- معلم از دانش‌آموزان بپرسد که مثلاً در آینده‌ی دور (۲۰ سال بعد) در چه شغلی مشغول به کار خواهند بود (درس‌های ۱۵ و ۱۶).